

พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา
A Buddhist Hermeneutics of Buddhadasa Bhikkhu for the Wisdom
Well-being Development

พระครูปลัดคำรณ กตปุญโญ (แก้วเกลี้ยง)

Phrakhru Paladkhamron Katapunyo (Kaew Kliang)

นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

Doctor of Buddhist Studies Department of Buddhism

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: tannamtan2544@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาข้อสงสัยที่ว่า พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญานั้นเป็นอย่างไร พุทธทาสภิกขุมุ่งสอนการไม่ยึดมั่นถือมั่น การถอนความมีอยู่แห่งตัวตน ของตนออกเสียได้ ท่านต้องการชี้ให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกันของเครื่องมือสื่อสารและกระบวนการรับรู้ของชีวิตโดยผ่านกลไกสำคัญของอายตนะ เวทนา ผัสสะ หากปล่อยให้เครื่องมือทำงานไปตามอำนาจแห่งสัญชาตญาณแล้ว ก็จะส่งผลให้เกิดโทษต่อชีวิต หากมีวิจรรย์ญาณด้วยสติสัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา เพื่อเป็นเครื่องมือให้เราสัมผัสกับทุกสิ่งอย่างรู้เท่าทัน มองให้เห็นสภาวะธรรมของสิ่งนั้น แล้วปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์อย่างมีศีลธรรม ซึ่งจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ท่านจึงใช้วิธีการตีหลักคำสอนเชิงพุทธ (พุทธอรรถปริวรรต) ให้ศาสนิกได้ตระหนักรู้ถึงความจริงแท้ที่แต่ละศาสนาต้องการ โดยศึกษาผ่านทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรม ให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจหัวใจของศาสนาที่ถูกต้องร่วมกัน

คำสำคัญ: พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์, พุทธทาสภิกขุ, การพัฒนา, สุขภาวะทางปัญญา

Abstract

This academic article aims to find out what is the Buddhist commentary of Bhikkhu Buddha for the development of intellectual well-being. Bhikkhu Buddha aims to teach non-clinging, withdrawing one's own existence. He pointed out the process of developing human intellectual well-being related to the communication apparatus and the cognitive process of life through the key mechanisms of the mind. If the tool is allowed to work according to the power of instinct, it will result in harm to life. If we have judgment with mindfulness,

ได้รับบทความ: 28 พฤษภาคม 2567; แก้ไขบทความ: 23 กรกฎาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 23 กรกฎาคม 2567

Received: May 28, 2024; Revised: July 23, 2024; Accepted: July 23, 2024

concentration, and wisdom, as a tool for us to experience everything knowingly, we will be able to do so. Seeing the moral conditions of that thing and treating fellow human beings with morality, which will make society coexist peacefully. Therefore, he used the method of interpreting Buddhist doctrines (Buddha's Commentary) to make the religious realize the true truth that each religion needs. By studying through the theory of human language, the language of the Dharma, so that all parties can understand the heart of religion correctly.

Keywords: Buddhist Hermeneutics, Buddhadasa Bhikkhu, Development, Wisdom Well-being

1. บทนำ

กฎแห่งความเปลี่ยนแปลงเน้นสัจธรรมนำพาสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ไปสู่ความแปลกแยกและความแตกต่าง มนุษย์หรือสัตว์ไม้อาจจะยับยั้งกฎธรรมชาติของความเป็นเช่นนั้นเอง ต่างแต่ละบุคคล ตัวตน ผู้คนเหล่านั้นจะมีวิชาปัญญามองเห็นลักษณะเช่นนั้นหรือไม่ และหากมองเห็น จะเห็นสภาวะธรรมและสัจธรรมเหล่านั้นอย่างไร เช่น ปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันที่เรียกว่า สังคมยุคดิจิทัล (Digital society) ซึ่งถือว่าเป็นสังคมยุคใหม่ของโลกาภิวัตน์ (Globalization) อันเป็นการเชื่อมต่อด้วยเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นรวดเร็วกว่าเดิมมากโดยเกี่ยวพันกับทุกภาคส่วนของสังคม รวมทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สื่อ ธุรกิจ และบรรทัดฐานทางสังคม กล่าวได้ว่า ประเทศส่วนใหญ่ในปัจจุบันได้มีกำลังตื่นตัวกันมากจนทำให้มองว่า คนที่ไม่รู้เท่าทันสื่อดิจิทัลก็จะตกเป็นเบี้ยล่างของสังคมแบบนี้ สิ่งที่เป็นผลพวงตามมาคือ การเกิดขึ้นของสังคมบริโภคนิยม อันเป็นสังคมที่ส่งเสริมการบริโภค ให้ประชาชนตกอยู่ภายใต้อำนาจทุนนิยม นายทุนต้องแสวงหาวิธีการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้มีการบริโภคเพิ่มขึ้น โดยผ่านการโฆษณาที่เร้าให้เกิดการบริโภคที่กระทำกันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างจุดสนใจให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน พวกพ่อค้า นักการตลาด จึงต้องค้นหาวิธีการจูงใจให้ประชาชนรีบตัดสินใจซื้อสินค้าของตน เมื่อประชาชนขาดวิจารณญาณในการรับข้อมูลที่มาจากทุกทิศทุกทางก็จะกลายเป็นผู้บริโภค หรือเสพติดการบริโภค การทำกำไรยิ่งเพิ่มทวีคูณ สิ่งที่เป็นปัญหาตามมา คือ การที่ประชาชนตกหลุมพรางทางความคิดเพราะประชาชนถูกระบบโฆษณาชวนเชื่อให้เห็นดีเห็นงามกับสิ่งที่ทุนนิยมนำเสนอ หากไม่บริโภคสินค้าที่พวกเขาแนะนำเสนอจะกลายเป็นคนตกยุค ไม่ทันสมัย หรือโดยการล่อลวงด้วยผลประโยชน์ที่ตามมา ประชาชนจึงเป็นเครื่องมือของการโฆษณา หรือยอมจำนนต่อเหตุผล หรือตรรกะที่ซ่อนโลภะของตนเอาไว้ ทำอย่างไรประชาชนจะมีความรู้เท่าทันกลเกมของนักการตลาด พ่อค้า นักการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ (สุทธิวิชญ์ แสงดาษดา, 2557: 21)

ประเด็นของท่านพุทธทาส ที่ได้กล่าวข้างต้น หากจะนำมาวิเคราะห์รากเหง้าของสาเหตุปัญหาเกิดจากการมีภูมิคุ้มกันทางปัญญาบกพร่อง คำว่า “ภูมิคุ้มกันทางปัญญา” ในที่นี้

หมายรวมถึงความรู้และคุณธรรม ในความเป็นจริง ได้มีปราชญ์จำนวนมากที่ได้นำเสนอแนวทาง แต่สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนเลือกที่จะศึกษาค้นคว้าผลงานการตีความหลักพุทธธรรมที่เรียกว่า พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุว่าด้วยการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา ด้วยเหตุผลที่ผู้ศึกษามีความสนใจในท่านพุทธทาสภิกขุ เพราะตลอดระยะเวลาในช่วงอายุของท่านนั้นได้มีความมุ่งมั่นตามปณิธานทั้ง 3 ประการนั้นอย่างแท้จริง ในกระบวนการการตีความหรืออรรถปริวรรตหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของพุทธทาสภิกขุนั้น ท่านอธิบายว่า การเข้าใจความหมายของหลักธรรมเพียงระดับภาษาคน ยังไม่เพียงพอที่จะเข้าถึงแก่นสาระอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาได้ บางครั้งการเข้าใจผิดอาจเป็นสิ่งกีดขวางการประพฤติปฏิบัติได้ ท่านจึงได้นำเสนอทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรมนั้น อันเป็นการนำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา และเมื่อมนุษย์สามารถเข้าใจด้วยภาษาคนและภาษาธรรมจนเกิดปัญญานั้นแล้วก็จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 108)

ดังนั้น การอรรถปริวรรตหลักพุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุในกระบวนการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาเพื่อสังคมแห่งสันติสุข ท่านพุทธทาสภิกขุใช้วิธีการอรรถปริวรรตหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อชี้ให้ศาสนิกชนทั้งในพระพุทธศาสนาและในศาสนาอื่นได้เข้าใจเนื้อแท้ของหลักคำสอนและเป้าหมายสูงสุดเพื่อกำจัดความทุกข์ ความยึดมั่นถือมั่นของตนลง ท่านพยายามตีความหลักธรรมคำสอนให้ศาสนิกชนของทุกศาสนาได้ตระหนักรู้ถึงความจริงแท้ที่แต่ละศาสนาต้องการ ผ่านการตีความหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรม การอรรถปริวรรตหลักพุทธธรรมผ่านทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ มีลักษณะการทำให้หลักธรรมทางศาสนามีความเป็นสากล เป็นความพยายามทำลายกำแพงการกีดกันความหมายของธรรมะที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งหากเพียงแค่ใช้ภาษาคนหรือภาษาธรรมก็ไม่อาจเข้าใจถึงความจริงแท้ที่ซ่อนอยู่ เป็นต้น

บทความนี้เพื่อให้บัณฑิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเข้าใจความหลากหลายของพุทธทาสภิกขุจึงใช้ภาษาธรรมมาอธิบายหรือตีความหลักธรรมคำสอน เป็นความพยายามตีความหลักธรรมคำสอนให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจหัวใจของศาสนาที่ถูกต้องร่วมกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ผู้เขียนมีความสงสัยว่า พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญานั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร โดยจะได้คลี่ประเด็นชี้ให้เห็นความชัดเจนดังต่อไปนี้

2. ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์

อรรถปริวรรตศาสตร์นี้ ควรเริ่มด้วยความเข้าใจความหมายของการตีความเป็นเบื้องต้น วีรชาติ นิมนงค์, (2552: 126-127) ได้อธิบายไว้ว่า การตีความหรืออรรถปริวรรตศาสตร์ คือ การแปลความหมายเพื่อให้มนุษย์ได้เกิดความเข้าใจและนำไปสู่การเข้าถึงความเป็นจริง มนุษย์ได้มีการตีความมาทุกยุคทุกสมัยตามแต่ละกระบวนการตรรกะ เพราะหลักการตีความหรืออรรถปริวรรตนี้เป็นพื้นฐานของวิธีคิดทุกอย่างโดยผ่านภาษา การตีความจึงเกิดจากภาษาที่ใช้ เพราะความรู้ทุกอย่างย่อมใช้ภาษาเป็นสื่อ เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญาในการตีความคัมภีร์

ตำรา หนังสือ หรือข้อความ การตีความเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีอยู่ ก่อให้เกิดความแตกฉานจนสามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจและสามารถก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นในโลก โดยอาศัยสิ่งที่มีอยู่แล้วเป็นฐานในการสร้างความรู้ความเข้าใจของมนุษย์และในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ถือเป็นนวัตกรรมทางปัญญาอย่างหนึ่งในเชิงมนุษยศาสตร์ รวมความถึงองค์ความรู้การตีความตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นด้วย ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์หรือการตีความตามแนวทางพระพุทธศาสนาสามารถเห็นได้จากการใช้คำว่า อรรถวิเคราะห์ หรืออรรถบทวิเคราะห์ หรือนัยวิเคราะห์ (นัยคุคาหะ) ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า นัยวิเคราะห์นี้มาจากคำว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งหมายถึง การทำไว้ในใจ โดยอุบายอันแนบคาย หรือการใช้วิจารณ์ญาณ คำว่า โยนิโสมนสิการ เป็นพุทธภาษิต แต่คำว่า นัยคุคาหะ เป็นสาวกบัญญัติใช้ในภายหลัง ซึ่งหมายถึง การแสวงหาความรู้โดยผ่านการตีความหลักโยนิโสมนสิการอันเป็นหลักการตีความในพระพุทธศาสนานั้นได้ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแหล่ง สิ่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า ในสมัยพุทธกาลก็มีการนำเอาวิธีการนัยวิเคราะห์หรืออรรถปริวรรตมาใช้บ้างแล้ว แม้อาจจะไม่ได้เรียกชื่อว่าการตีความหรืออรรถปริวรรตก็ตาม แต่สามารถนุวรรตกับศาสตร์สมัยใหม่ได้ ดังเช่นข้อความในพระสูตรเรื่อง กาลามสูตรกัชา นิยฐาน 10 อันเป็นพระสูตรว่าด้วยเรื่องวิธีปฏิบัติในเรื่องหลักความเชื่อที่ควรสงสัย โดยที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำชาวกาลามะในการรับฟังคำสอนหรือความคิดเห็นของเจ้าลัทธิผู้รู้ทั้งหลายที่พวกเขาตัดสินใจไม่ได้ว่าจะเชื่อใครดี เพราะแต่ละท่านต่างก็มีคำสอนดี ๆ พวกเขาเกิดความลังเลหรือขาดความมั่นใจในการตัดสินใจเชื่อ จนต้องแสวงหาหลักยึด หรือหลักการ และเป็นสาเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักตัดสินหรือหลักวินิจฉัย นั่นเป็นเพราะพระพุทธองค์ทรงเห็นจุดอ่อนของความเชื่อของคนยุคสมัยนั้น จึงทรงให้หลักการในการวินิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยให้มีสติปัญญาพิจารณาถึงจุดอ่อนของการปลงใจเชื่อตามพระไตรปิฎก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546: 241)

ในหลักกาลามสูตรดังกล่าวนั้น หากนำมาวิเคราะห์ในแต่ละข้อถึงกระบวนการใช้ปัญญาไตร่ตรองจะเห็นว่า 1) มา อนุสสเวน อย่าปลงใจเชื่อเพราะฟังตาม ๆ กันมา: จุดอ่อนคือ (1) ไม่มีหลักฐานยืนยันในสิ่งที่เชื่อ (2) อาจมีความคลาดเคลื่อนได้ (3) หลงลืมประเด็นได้ง่าย (4) ผู้ฟังอาจสรุปผิดไปจากความตั้งใจของผู้พูด 2) มา ประมปราย อย่าเชื่อเพราะสืบ ๆ กันมา: จุดอ่อนคือ (1) ไม่มีการตรวจสอบ (2) สิ่งที่สืบ ๆ กันมาอาจขาดเหตุผลรองรับ (3) ข้อเท็จจริงบางอย่างขาดหายไป 3) มา อติกราย อย่าปลงใจเชื่อเพราะเล่าขานกันมา: จุดอ่อนคือ (1) เรื่องนั้นอาจมีการเสริมเติมแต่งกันขึ้นมา (2) เมื่อกาลเวลาเปลี่ยน ทำให้ข้อเท็จจริงเปลี่ยน (3) เรื่องเล่าอาจจะเป็นเพียงเรื่องสมมุติ มิใช่ความจริงเสมอไป 4) มา ปิฎกสมปทานน อย่าปลงใจเชื่อเพราะมีในคัมภีร์: จุดอ่อนคือ (1) ไม่ใช่เหตุผล (2) ไม่คำนึงข้อเท็จจริง (3) ทำให้ถูกรวบจำได้ง่าย (4) เป็นการเชื่อแบบยอมจำนนเพราะถือว่าคัมภีร์บางเล่มเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ 5) มา ตกุกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะเหตุแห่งตรรกะ: จุดอ่อนคือ (1) เหตุผลลืบทัดได้ (2) เนื้อหาบกพร่องได้ (3) ข้อเสนอผิด ข้อสรุปผิดได้ (4) ข้อมูลน้อย ข้อสรุปไม่สมเหตุสมผลได้ 6) มา นยเหตุ

อย่าปลงใจเชื่อด้วยเหตุเพียงเพราะคิดคำนวณหรืออนุมานเอา: จุดอ่อนคือ (1) การอนุมานอาศัยประสบการณ์ แต่ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลไม่เท่ากัน (2) ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลมิได้ให้ข้อสรุปที่เหมือนกันเสมอไป (3) สิ่งแวดล้อมต่างกัน นำไปสู่การอนุมานที่แตกต่างกัน

7) มา อาการปริวิตกเกณ อย่าปลงใจเชื่อเพราะการตรึกได้ตามอาการที่ปรากฏ: จุดอ่อนคือ (1) ลักษณะที่ปรากฏมิใช่ตัวบ่งบอกเนื้อแท้ของสิ่งนั้น (2) การคิดตามหรือการตรึกตามอาการที่ปรากฏ เป็นไปได้เช่นกันว่าเป็นการสร้างภาพขึ้นในใจของตนเอง ทั้ง ๆ ที่ความเป็นจริงยังมิได้ปรากฏ (3) ใจที่มีอคติอยู่แล้วอาจสร้างภาพลวงตาขึ้นได้

8) มา ทิฏฐินิฆมานกขนติยา อย่าปลงใจเพราะเข้ากันได้กับทิฏฐิของตน: จุดอ่อนคือ (1) การปลงใจเชื่อเพราะสอดคล้องกับทิฐิของตน ความเชื่อเช่นนั้นอาจไม่ใช่ความเชื่อที่ถูกต้องก็ได้ หากวางใจเป็นกลางได้ บางครั้งทิฐิของตนมิใช่จะถูกต้องเสมอไป (2) คนเรามีนิสัยโน้มเอียงที่จะเข้าข้างตนเอง โดยเฉพาะความคิดของตนเอง

9) มา ภพพรูปตาย อย่าปลงใจเชื่อเพราะรูปร่างดูดี: จุดอ่อนคือ (1) คนเรามักตัดสินกันที่รูปลักษณ์ภายนอก แต่ข้อเท็จจริงมิได้เป็นอย่างนั้น (2) การปลงใจเชื่อเพราะรูปร่างหน้าตามักเกิดจากอารมณ์ความรู้สึกที่ประทับใจ ความเชื่อเช่นนั้น อาจนำไปสู่ความผิดพลาดได้

10) มา สมณ โน ครุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะเขาเป็นสมณะเป็นครูของเรา: จุดอ่อนคือ (1) ทำให้วิจารณ์ญาณขาดหายไป (2) ฝากความหวังไว้กับอำนาจคือครูมากเกินไป (3) ขาดความกล้าหาญทางจริยธรรมที่ควรจะมี (4) ขาดเหตุผลที่จะวินิจฉัยด้วยตนเอง (สมบุรณ์ บุญโท, 2553: 50)

กล่าวโดยภาพรวมแล้ว พระสูตรนี้มุ่งเน้นให้เราใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้แยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ก่อนแล้วจึงเชื่อและถือปฏิบัติ ซึ่งก็คือ นัยวิเคราะห์นั่นเอง และมีข้อสังเกตว่าในข้อที่ 6 ซึ่งกล่าวว่า มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะการอนุมานนั้น คำว่า นยะ ไม่ใช่หมายถึง เหตุผล หรือการอนุมานธรรมดาเท่านั้น แต่หมายถึง นัยวิเคราะห์ หรือเหตุผลวิเคราะห์ หรือการอนุมานเพื่อที่จะนำไปสู่ข้อสรุปหรือแบบแผน หรือวิธีการที่จะนำไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยมีหลักการพิจารณาว่า ต่อเมื่อใด รู้เข้าใจด้วยตนว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เป็นต้นแล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558: 232)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์หรือการตีความตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลที่ปรากฏในหลักคำสอน เช่น หลักกาลามสูตร เมื่อภายหลังได้มีการทำสังคายนาได้นำมาจัดเป็นหมวดหมู่จนเกิดเป็นพระไตรปิฎก เมื่อมีข้อความที่ทำให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกัน จึงได้เกิดการตีความขึ้นอรรถกถา ซึ่งเป็นการตีความในลำดับของพระอรรถกถาจารย์ที่สอดคล้องกับพระไตรปิฎก การตีความของพระอรรถกถาจารย์จะได้รับการยอมรับ เมื่อการตีความนั้นสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นหลักฐานชั้นต้นของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ แม้การตีความในลำดับของนักปราชญ์รุ่นหลัง คัมภีร์ที่ใช้ในการตีความ เรียกว่า ฎีกา อนุฎีกา โยชนา สัททวิเสส เช่น พุทธโฆษาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค อุดิสสเถระ ผู้รจนาคัมภีร์วิมุตติมรรค หรือแม้ในนักตีความในพระสงฆ์ไทยปัจจุบันอย่างท่านพุทธทาสภิกขุ ผู้บรรยาย/ ผู้เขียนหนังสือชุดธรรมโฆษณ์ไว้หลายเล่ม เช่น อริยสัจ 4 จากพระโอษฐ์ ปฏิจลสมุปบาทจากพระโอษฐ์ บรมธรรมภาคต้น/ภาคปลาย ภาษาคน-ภาษาธรรม ธรรมะกับ

การเมือง มนุษยธรรม ศีลธรรมกับมนุษยโลก ธรรมสังฆสงเคราะห์ ฯลฯ คู่มือมนุษย์ ก็ล้วนตีความที่ไม่ขัดแย้งกับหลักการตีความในพระไตรปิฎก ในประเด็นนี้ ผู้เขียนจะได้อธิบายเป็นลำดับต่อไป

3. พุทธศาสนิกกับปณิธานการทำงานพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์เพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา

พุทธศาสนิก อันเป็นนามปากกาในการเขียนผลงาน โดยท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมในราชทินนามที่ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺญ) อดีตเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี เป็นพระมหาเถระที่มีชื่อเสียงมากที่สุดรูปหนึ่งของประเทศไทย ท่านได้สร้างคุณูปการต่อวงการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยปรากฏผลงานอันเป็นมรดกธรรมของท่านอยู่มากมาย ดังปรากฏอยู่ในวัดวาอาราม ห้องสมุดของสถาบันการศึกษา ตลอดจนถึงร้านหนังสือของสำนักพิมพ์ต่าง ๆ ทั่วไปมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้พุทธศาสนิกยังมีกิตติคุณแผ่ขยายไปถึงวงวิชาการในต่างประเทศ ในระดับนานาชาตินั้นปัจจุบันทุกมหาวิทยาลัยที่มีแผนกสอนวิชาศาสนาสาทุกในหลายประเทศล้วนศึกษางานของท่าน มีหนังสือได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน อินโดนีเซีย กว่า 20 เล่ม จากต้นฉบับภาษาไทยทั้งหมด 140 เล่ม และกิตติคุณของท่านยังได้รับการรับรองจากองค์การระดับโลก กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2549-2550 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ประกาศยกย่องให้พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธศาสนิก) เป็นบุคคลสำคัญของโลก

นับตั้งแต่ท่านได้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม พุทธศาสนิกได้มีบทบาทนำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นที่รู้จักของวงการพระพุทธศาสนา ท่านเป็นนักการศาสนาที่สำคัญของพระพุทธศาสนาด้วยบุคลิกและนิสัยของท่านที่สนใจใฝ่หาความรู้ทางธรรมะตลอดเวลาทั้งฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาท หรือหินยานและพระพุทธศาสนาหายนและศาสนาอื่น ๆ เช่น คริสต์ อิสลาม ฮินดู ลัทธิ จากความรอบรู้ที่กว้างขวาง และลึกซึ้งนี้เอง ทำให้ท่านสามารถประยุกต์วิธีการสอนและปฏิบัติธรรมได้อย่างหลากหลาย ให้คนได้เลือกปฏิบัติให้สอดคล้องกับพื้นความรู้และอุปนิสัยของตนได้โดยไม่จำกัดชนชั้น เชื้อชาติและศาสนา เพราะท่านเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนก็เพื่อร่วมเกิดแก่ เจ็บ ตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น และหัวใจของทุกศาสนาก็มีคุณค่าร่วมกันประการหนึ่ง คือ ต้องการให้คนพ้นจากความทุกข์และเข้าถึงความดีอันสูงสุด ดังนั้น ตลอดชีวิตของท่านได้ทั้งคำสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องคำสอนทางศาสนาอยู่มาก ท่านจึงเป็นที่พึ่งทางสติปัญญาของมนุษยชาติร่วมสมัย อีกทั้งท่านเองมุ่งมั่นในการปลูกฝังการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาด้วยปณิธาน 3 ประการ คือ

1. **ทำความเข้าใจระหว่างศาสนาให้จงได้:** ท่านได้พยายามศึกษาค้นคว้าคำสอนของทุกศาสนา ทุกนิกาย ตลอดจนได้ศึกษาภาษาอังกฤษซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญช่วยให้ท่านแปลงานเขียนของพุทธศาสนิกายเขินมาสู่ภาษาไทยหลายเล่ม จนในที่สุดท่านได้ประกาศหลักคำสอนให้รู้ว่า ศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือ มุ่งให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด

ด้วยกันทั้งนั้น และหัวใจของศาสนาทุกศาสนามุ่งหมายที่จะทำลายความเห็นแก่ตัวทั้งสิ้น ในการทำความเข้าใจระหว่างศาสนานั้น ท่านทำโดยการตีความหลักธรรมคำสอนของนิกายและศาสนา โดยอาศัยความเข้าใจของตนเองเป็นพื้นฐาน พุทธาสถิกขุ (2526: 121)

2. ทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน: เมื่อเราเข้าถึงหัวใจของศาสนาแล้ว เราจะพบความเหมือนกันของทุกศาสนา เปรียบเหมือนน้ำที่เอาน้ำดื่มแล้ว ก็จะเหลือน้ำบริสุทธิ์ได้ด้วยกันทุกน้ำ พุทธาสถิกขุ (2528: 5) เทคนิคหรือกุศโลบายที่จะทำให้บุคคลเข้าถึงหัวใจของศาสนานั้น ท่านได้พยายามศึกษาถึงหัวใจของแต่ละศาสนา ทั้งศาสนาที่เป็นเทวนิยมและอเทวนิยม จากนั้นท่านก็พบว่า ทุกศาสนาล้วนสอนให้มนุษย์ลดความเห็นแก่ตัว และกำจัดความทุกข์ของตนเองให้หมดสิ้น มองเห็นสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งสิ้น พุทธาสถิกขุ (2526: 107)

3. ช่วยให้ทุกคนถอนตัวออกจากวัตถุนิยม: เป็นความพยายามที่จะช่วยให้ทุกคนถอนตัวออกจากวัตถุนิยม ท่านมองว่า ศาสนา คือ สิ่งที่ทำให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในสำหรับมนุษย์ตามที่เขาคควรจะได้รับ เพราะท่านเห็นว่า ศาสนาอันแท้จริงต้องไม่ให้คนหลงในวัตถุนิยม เป็นการดำรงชีวิตที่ขาดปัญญา เป็นทาสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ไม่เป็นเพื่อปัญญา และความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง พุทธาสถิกขุ (2528: 6)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ปณิธานทั้งสามข้อมีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออก เมื่อทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนแล้ว ย่อมจะเห็นความเป็นหนึ่งเดียวของทุกศาสนา ทุกศาสนาสอนให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดใน แต่ศาสนามีคำสอนแตกต่างกัน ก็เพราะต่างเวลาต่างสถานที่ ทุกชีวิตล้วนดิ้นรนเพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ ศาสนาทุกศาสนาเป็นเครื่องมือเป็นที่พึ่งให้ศาสนิกดับทุกข์ทั้งปวง และสิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นปณิธานในการทำงานพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธาสถิกขุในกระบวนการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาอันแท้จริง

4. การวิเคราะห์พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธาสถิกขุเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา

ตลอดอายุของพุทธาสถิกขุ ท่านได้ดำเนินการตามปณิธานที่ท่านได้ตั้งไว้ในการทำงานเพื่อพระพุทศาสนาด้วยการเสริมสร้าง ปลุกฝัง และพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาให้แก่สาธุชนทั้งที่นับถือพระพุทศาสนาและศาสนาอื่น ได้แจกดวงตาแห่งปัญญาอันเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การดับทุกข์ หากมาวิเคราะห์ถึงพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์หรือหลักการตีความคำสอนของพระพุทศาสนาที่พุทธาสถิกขุได้นำมรรควิธีของการเผยแผ่นั้น มีหลากหลายแนวทางเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาทั้งที่เป็นสาระัตถะของการตีความ เช่น การตีความด้วยหลักความเป็นสากล (universality) เช่น การตีความความหมายของพระพุทศาสนาในฐานะเป็นศาสนาแห่งวิวัฒนาการ มิได้มีผู้ใดสร้างหรือเนรมิต มีวิถีทางอย่างวิทยาศาสตร์เป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ ด้วยการเห็นโลกทั้งปวงเป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เป็นศาสนาที่ไม่มีพระเจ้าที่เน้นผู้สร้าง ด้วยการเห็นว่าทุกสิ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติ เป็นศาสนาแห่งธรรมนิยม ควบคุมวิวัฒนาการแห่งสังขตธาตุ และได้ตีความธรรมะไว้มาก เช่น ธรรมะในฐานะลัทธิ

การเมือง คือหน้าที่ตามกฎหมายซึ่งมีหน้าที่สร้างสันติภาพ ธรรมะในฐานะระบบเศรษฐกิจ คือ การดำเนินธุรกิจอย่างถูกต้อง ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา ธรรมะในฐานะระบบการดำเนินชีวิต ธรรมะในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์ คือ ธรรมะคือหน้าที่ ธรรมะในฐานะเป็นเอกลักษณ์ไทย ธรรมะในฐานะเป็นตัวแท้ของศาสนา

นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนยังได้ตีความตามเจตนารมณ์ของคัมภีร์ (the will of scripture) ที่เน้นวิถีการปฏิบัติธรรมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เน้นในเรื่องการเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนามากกว่าพิธีกรรมอันเป็นรูปแบบภายนอก เป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาคือการพ้นทุกข์ พิจารณาปฏิบัติว่า พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ปฏิบัติอย่างไรจึงสามารถพ้นทุกข์ได้ แล้วนำมาปฏิบัติตาม พุทธอรรถปริวรรตของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับการตีความใหม่ในเรื่องที่ปัจจุบัน ท่านมองว่า การอธิบายปฏิจลสมุปบาทของพระพุทธโฆสจารย์ซึ่งมีลักษณะเป็น 3 ขาติ พุทธศาสนิกชนพิจารณาว่า ปฏิจลสมุปบาทเป็นธรรมขั้นสูงช่วยให้บุคคลบรรลุธรรมได้ ควรจะสามารถที่จะอธิบายและปฏิบัติได้ในชาติปัจจุบัน ท่านจึงตีความใหม่โดยเน้นวงจรที่เป็นปัจจุบัน หรือขณะจิตเดียวมากกว่าวงจรแบบข้ามภาพข้ามชาติ เช่น คำว่า ขาติ ในความหมายเดิมคือ การเกิดใหม่ในภพภูมิใหม่ แต่ขาติในปฏิจลสมุปบาทนั้น ท่านหมายถึงการเกิดขึ้นของตัวกูของกู อันเป็นสาเหตุของทุกข์ทางใจของมนุษย์ และการอธิบายปฏิจลสมุปบาทแบบขณะจิตเดียวนี้ก็สามารถที่จะนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี ด้วยการพยายามตัดกระแสของวงจรปฏิจลสมุปบาทไม่ให้เกิดจนครบวงจร ด้วยการตัดวงจรที่ผัสสะ เวทนา หรือ ตัณหา ไม่ให้ปรุงแต่งต่อไปเป็นอุปาทานอันเป็นเหตุให้เกิดตัวกูของกู (ขาติ) อีกทั้ง พุทธศาสนิกชนได้นำเสนอการตีความแบบโวหารเปรียบเทียบ (description by comparison) เปรียบอุปมาอุปมัยเพื่อให้เกิดภาพพจน์ เป็นวิธีการสื่อสารธรรมะอีกแบบหนึ่ง เช่น ทำบุญไม่เป็นเหมือนเลี้ยงไก่ไว้ให้สุนัขกิน หมายถึง คนที่ทำบุญโดยไม่รู้จักรู้ว่าบุญคืออะไร และให้ประโยชน์แก่เราอย่างไร การศึกษาหมาทางดวัน หมายถึง การศึกษาในโลกปัจจุบันที่เน้นแต่ทางโลกและวัตถุอย่างเดียวนั้น ละเลยศีลธรรมอันดีงามของสังคม ไม่สามารถทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสุขที่แท้จริงได้ เป็นการศึกษาที่ไม่สมบูรณ์เหมือนหมาทางดวัน และที่โดดเด่นอีกอย่างคือ พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธศาสนิกชนเพื่อการการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาด้วยการนำเสนอการตีความแบบประโยชน์ปัจจุบัน (utility in the present time) เช่น การตีความในผลงานเรื่องจิตว่าง คำว่า จิตว่าง คือ ว่างจากกิเลส ว่างจากความรู้สึกว่าตัวเรา หรือตัวกู ตรงข้ามกับจิตวุ่น ไม่ได้หมายถึงจิตที่ไม่มีความรู้สึกอะไร ท่านได้นำเรื่องจิตว่างซึ่งเป็นเรื่องสูงสุดมาตีความคำสอนให้ประชาชนทั่วไปปฏิบัติได้ เพื่อได้รับเต็มที่ได้จากการตีความ โดยใช้หลักการสำคัญคือ จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง ทำงานเพื่องาน ไม่ใช่ทำงานเพื่อตัวกู นอกจากนี้ที่ปรากฏโดยตรงด้วยภาษาในรูปแบบการบรรยายธรรมหรือหนังสือแล้ว พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธศาสนิกชนเพื่อการการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาด้วยการนำเสนอเชิงปริศนาธรรม (complex solution of Dhamma) โดยการใช้การตีความแบบสัญลักษณ์ เน้นการใช้สัญลักษณ์เป็นสื่อในการอธิบายธรรมะโดยการประพันธ์คำกลอนสอนธรรมเพื่อให้ผู้อ่านได้ใช้ปัญญาพินิจพิจารณา

จนจิตใจเปลี่ยนแปลงเมื่อเห็นความจริงที่ปรากฏในคำกลอนนั้น เกิดเป็นความสะอาด สว่าง และสงบในจิตใจแทน ท่านแนะนำว่า การอ่านคำกลอนก็เป็นการเจริญสมาธิภาวนาอย่างหนึ่ง เพราะทำให้จิตใจจดจ่อกับสิ่งที่อ่าน และเป็นการรักษาศีลไปในตัวด้วย เพราะมีการสำรวมระวังเกิดขึ้นในขณะที่อ่าน อีกทั้ง การใช้ภาพปริศนาธรรมอย่างที่ปรากฏเป็นโรงมหรสพทางวิญญูณ และภาพปริศนาเซน เป็นต้น (วีรชาติ นิมนงค์, 2552: 135)

พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์วิธีของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา ท่านได้แสดงความหมายของภาษา (meaning of language) โดยท่านได้เสนอทฤษฎีการตีความธรรมใหม่ คือ ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรม โดยจำแนกภาษาที่ใช้อยู่ในคัมภีร์ศาสนาออกเป็น 2 ชนิด คือ ภาษาคนและภาษาธรรม ภาษาทั้งสองนั้นแตกต่างกันคือ ภาษาคน หมายถึง ภาษาที่ใช้พูดกันอยู่ตามธรรมดาทั่วไป ส่วนภาษาธรรมนั้นหมายถึง ภาษาศาสนา มีความมุ่งหมายถึงเรื่องนามธรรมคือ ทางฝ่ายจิต หรือวิญญูณที่กล่าวถึงสัจธรรมในพระพุทธศาสนาโดยตรง เป็นภาษาที่เน้นปรมาตมธรรม เป็นธรรมขั้นสูงในระดับโลกุตระที่จะสามารถทำให้ดับทุกข์ได้จริง ไม่เนื่องอาศัยด้วยวัตถุ ซึ่งต้องอาศัยปัญญาเห็นนามธรรมแล้วจึงจะพูดเป็นและให้ความหมายเป็น พุทธทาสภิกขุ (2542: 5) ท่านพยายามกระตุ้นให้ชาวพุทธศึกษาและทำความเข้าใจภาษาทั้ง 2 ระดับนั้นให้ชัดเจน เพราะหากรู้แต่ภาษาคนอย่างเดียว ไม่รู้ภาษาธรรมก็จะทำให้ไม่เข้าใจถึงคำสอนของศาสนาอย่างลึกซึ้ง หรือทำให้เข้าใจผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุแล้วข้อความใดที่สื่อเป็นภาษาคน จะมีนัยความหมายแห่งภาษาธรรมแฝงอยู่ด้วยเสมอ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีการตีความภาษาคนให้เข้าถึงความหมายในระดับภาษาธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษย การตีความใด ๆ ในศาสนาใด ถ้าเป็นไปเพื่อความแตกร้าง ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ส่วนรวมแล้ว การตีความนั้นผิด หรือไม่ตรงต่อพระประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือ เป็นการกระทำของชาตานหรือพญามาร อย่างไรก็ตาม การตีความพระพุทธศาสนาด้วยทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุมีวัตถุประสงค์เพื่อให้หลักธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตของมนุษย์มากกว่าจะเป็นสิ่งที่เหลือวิสัยที่มนุษย์จะเข้าใจและเข้าถึงได้ และธรรมะเป็นสิ่งที่สามารถปฏิบัติได้ และช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามพ้นจากทุกข์ได้จริงในปัจจุบันชาติโดยไม่ต้องรอชาติหน้า ส่วนแรงบันดาลใจที่ทำให้ท่านพุทธทาสภิกขุ สร้างทฤษฎีการตีความนี้ขึ้นก็เพื่อที่จะตีความพระสูตรให้ทันสมัยและไม่ให้เข้าใจในลักษณะมงายอีกต่อไป (Jackson, Peter A, 1998: 108-109) ดังนั้น เครื่องมือแห่งพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุจะใช้เวลาเข้าใจในภาษาคนและภาษาธรรมนี้ อีกทั้ง ความเข้าใจในภาษาคนและภาษาธรรมนำไปสู่การตอบโจทยในปณิธานข้อที่ 1 และข้อ 2 นั้นได้อย่างชัดเจน ทำให้เกิดสุขภาวะทางปัญญาอันกระจำแจ้งในมิติทางศาสนาทั้งของตนเอง และของผู้อื่นทั้งในเรื่องความหมายของพระเจ้า ธรรมะ เป็นต้น

อีกประเด็นหนึ่งอันเป็นปัญหาสำคัญสำหรับบุคคลทั่วไป ด้วยมิติของการบริโภคนิยมในสังคมยุคดิจิทัล ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคของคนในสังคมที่แตกต่างจากเป้าหมายเดิม ปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นจะเห็นเป็นกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่าง

พฤติกรรมการบริโภคกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่มากกว่าการบริโภคแบบทั่วไป กล่าวได้ว่าเป็นคำสอนทางศาสนาใหม่ในยุคปัจจุบันนี้ก็ได้ ในประเด็นนี้ หากพิจารณาพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุ จะมองได้ว่า วัตถุนิยมอันเป็นวัฒนธรรมการบริโภคเชิงสัญลักษณ์นี้เป็นความรู้ที่ขาดสติปัญญา เป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ต้องมีสติปัญญาใช้อย่างตระหนี่เพื่อการศึกษาวัตถุ เพียงแต่รับใช้จิตให้จิตอยู่เหนืออำนาจสิ่งใด ๆ ความสุขที่แท้จริงอยู่เหนือวัตถุ ท่านได้เสนอแนวคิดเรื่องอายตนะโดยการอธิบายความหมายถึงการรับรู้ การรู้สึก รวมถึงแนวทางปฏิบัติอันเป็นประโยชน์ต่อชีวิตและโลกผ่านวรรณกรรมของท่าน ซึ่งครอบคลุมสิ่งทั้งปวงของธรรมชาติ โดยการใช้สติปัญญาพิจารณาให้เห็นตั้งแต่สิ่งที่เรียกว่า “ธาตุ” อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของสรรพสิ่งไปจนถึงสังสารวัฏและนิพพาน ทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม ท่านกล่าวว่า ความเข้าใจในธรรมที่อย่างถ่องแท้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะความรู้ความเข้าใจเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตเพื่อยกระดับขึ้นไปสู่ความหลุดพ้นจากการยึดมั่นในกองทุกข์ อันหมายถึง โลกหรือสังสารวัฏสู่สภาวะที่อยู่เหนือทุกข์เหนือโลก

พุทธทาสภิกขุมองว่า ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ เป็นธาตุที่ประกอบกันขึ้นเป็นสัตว์มีชีวิต ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายในนี้สำหรับสัมผัสหรือรู้สึกแล้วก็รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ ข้างนอก ที่จะเข้ามาถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ก็เรียกว่าอายตนะข้างนอก เป็นเบื้องต้นของสิ่งที่ปัญหาในชีวิตประจำวันของมนุษย์ จะเห็นได้ว่าธาตุอายตนะ และผัสสะ มีความเกี่ยวเนื่องกันและเป็นมูลเหตุแห่งการเกิดทุกข์ของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทรงตัวมันเองอยู่ได้ในลักษณะหนึ่ง ๆ และถือว่าเป็นลักษณะหรือหน้าที่ของธรรมชาติที่จะทำให้อาตุต่าง ๆ นั้นผสมกันเข้า ประชุมกันขึ้นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ สืบไปไม่มีที่สิ้นสุด กระทั่งขึ้นถึงระดับที่เรียกว่า เป็นสัตว์หรือเป็นบุคคลที่มีสติปัญญาสูงสุด ทำให้ดับทุกข์ได้ ถ้ายึดถือเป็นตัวตนหรือของตน ก็เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ขึ้นมาในทันที ทั้ง ๆ ที่เป็นธาตุตามธรรมชาติอยู่ด้วยกันทุกธาตุ ธาตุเมื่อถูกปรุงแต่งขึ้นมาแล้ว ก็จะสำเร็จรูปมาเป็นอายตนะนอก อายตนะใน จากอายตนะปรุงแต่งกันแล้วก็จะเกิดพหุขันธ์ เป็นหมู่ ๆ คือ หมู่ตา หมู่หู หมู่จมูก หมู่ลิ้น เป็นต้น ถ้าไปเกียติมั่นเข้า หมู่ขันธ์นั้นก็จะกลายเป็นหมู่อุปาทานขันธ์ขึ้นมา คือ ตัวทุกข์ ความปรากฏออกมาของสิ่งที่เรียกว่า ธาตุ นั้นแหละ คือ ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ คือ ความตั้งอยู่แห่งโรค คือ ความปรากฏออกของขราและมรณะ ซึ่งมีความหมายว่า ธาตุใด ๆ เหล่านั้น ถ้าไม่ได้อาศัยการผสมปรุงแต่งซึ่งกันละกันแล้ว มีค่าเท่ากับมิได้ปรากฏออกมาจนกว่าปรุงออกมา เป็นร่างกายของมนุษย์ได้นี้ ก็เรียกว่า ปรากฏออกมา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พุทธทาสภิกขุเน้น สอนธรรมะโดยมุ่งเน้นให้เกิดความรู้ความเข้าใจทั้งในระดับปรมัตถธรรม และศีลธรรม แนวคิดของท่านคือ ความเข้าใจในเรื่องธาตุ เพราะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของความรู้แจ้งในความจริงตามหลักของพระพุทธศาสนา เมื่อเราสามารถมองเห็นทุกอย่างตามความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งล้วนประกอบด้วยสิ่งเน้นพื้นฐานที่เรียกว่า ธาตุ แล้วก็จะคลายความยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งทั้งปวง อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ที่แท้จริงได้ เรื่องธาตุนี้ ท่านกล่าวถึงความมุ่งหมายในการสอนเรื่องธาตุ ความว่า พระพุทธศาสนามุ่งหมายสอน

เพื่อให้รู้ว่า ธาตุเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ธาตุเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนืองนิจ เป็นสักว่า ธาตุ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวะ ไม่ใช่บุคคล ห่างจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน เมื่อไรก็ตามที่มนุษย์รู้จักใช้วิจารณ์ญาณพิจารณาให้เห็นสิ่งที่เป็นกุศล อกุศล ประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์ได้ เมื่อนั้น กระบวนการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาที่เกิดขึ้น และสภาวะแห่งความว่างจากตัวกู ของกูก็เกิดตามมา

5. สรุป

อรรถปริวรรตศาสตร์เป็นวิชาว่าด้วยการตีความ รวมความไปถึงวิธีการและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการตีความ หรือการวิเคราะห์ความหมายของภาษา การตีความเพื่อขจัดความไม่รู้ ความสงสัย ต้องการให้รู้ว่าคำนั้นเกี่ยวกับเรื่องอะไร มีสถานการณ์อย่างไร และเพื่อให้เข้าใจว่าข้อความนั้นมีคุณค่าทางไหน อย่างไร และการตีความเพื่อตอบสนองความอยากรู้ ความหมายของมนุษย์ ดังนั้น หากถามหาเป้าหมายความต้องการความหมายของมนุษย์นั้นมีไม่เหมือนกัน การแปลความหมายเพื่อให้มนุษย์ได้เกิดความเข้าใจและนำไปสู่การเข้าถึงความเป็นจริง มนุษย์ได้มีการตีความมาทุกยุคทุกสมัยตามแต่ละกระบวนการตรรกะ เพราะหลักการตีความหรืออรรถปริวรรตนี้เป็นพื้นฐานของวิธีคิดทุกอย่างโดยผ่านภาษา การตีความจึงเกิดจากภาษาที่ใช้ เพราะความรู้ทุกอย่างย่อมใช้ภาษาเป็นสื่อ เพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญาในการตีความคัมภีร์ ตำรา หนังสือ หรือข้อความ การตีความเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีอยู่ ก่อให้เกิดความแตกฉานจนสามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ

พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุในกระบวนการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาเมื่อทุกคนเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนแล้ว ย่อมจะเห็นความเป็นหนึ่งเดียวของทุกศาสนา ทุกศาสนาสอนให้มนุษย์ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด แต่ศาสนามีคำสอนแตกต่างกัน ก็เพราะต่างเวลาต่างสถานที่ ทุกชีวิตล้วนดิ้นรนเพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ ศาสนาทุกศาสนาเป็นเครื่องมือเป็นที่พึ่งให้ศาสนิกดับทุกข์ทั้งปวง และสิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นปณิธานในการทำงานอย่างแท้จริง

พระพุทธรศาสนามุ่งหมายสอนเพื่อให้รู้ว่า ธาตุเท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ธาตุเท่านั้น กำลังเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยอยู่เนืองนิจ เป็นสักว่า ธาตุ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวะ ไม่ใช่บุคคล ห่างจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน เมื่อไรก็ตามที่มนุษย์รู้จักใช้วิจารณ์ญาณพิจารณาให้เห็นสิ่งที่เป็นกุศล อกุศล ประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์ได้ เมื่อนั้น กระบวนการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาที่เกิดขึ้น และสภาวะแห่งความว่างจากตัวกู ของกูก็เกิดตามมา พุทธทาสภิกขุจึงใช้ภาษาธรรมมาอธิบายหรือตีความหลักคำสอน ให้ทุกฝ่ายเกิดความเข้าใจหัวใจของศาสนาที่ถูกต้องร่วมกัน

6. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การเข้าใจความหมายของหลักธรรมเพียงระดับภาษาคนยังไม่เพียงพอที่จะเข้าถึงแก่นสาระอันแท้จริงของพระพุทธศาสนาได้ บางครั้งการเข้าใจผิดอาจ

เป็นสิ่งกีดขวางการประพฤติปฏิบัติได้ ท่านจึงได้นำเสนอทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรมนั้น อันเป็นการนำไปสู่กระบวนการพัฒนาปัญญา และเมื่อมนุษย์สามารถเข้าใจด้วยภาษาคนและภาษาธรรมจนเกิดปัญญานั้นแล้วก็จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข จะเห็นแนวคิดเกี่ยวกับพุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา ใน 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 บุคลาธิษฐาน ซึ่งใช้บุคคลเป็นที่ตั้ง เป็นวิธีแสดงธรรมโดยยกบุคคลขึ้นอ้าง ใช้ควบคู่กันกับธรรมาธิษฐาน ซึ่งหมายถึง คำสอน ความเชื่อ ความคิด เช่น คำว่า ศรัทธา ความประพฤติที่ดีย่อมนำสุขมาให้ เป็นต้น

ประเด็นที่ 2 ศิลปกรรมเข้าหาธรรม คือ แปลความศิลปกรรมเพื่อน้อมนำมาสู่การเข้าหาการประพฤติปฏิบัติธรรม ลักษณะดีความจากบุคลาธิษฐานสู่ธรรมาธิษฐาน เป็นแนวทางการเผยแผ่คำสอนอย่างหนึ่งของคนทุกยุคทุกสมัย เรื่องนี้มักเรียกกันในวงการศึกษปัจจุบันว่า ศาสตร์สมัยใหม่ที่เป็นการบูรณาการหรือการประยุกต์ ซึ่งในปัจจุบันนี้เรียกว่า อรรถปริวรรตศาสตร์ เป็นต้น

แผนภาพ พุทธอรรถปริวรรตศาสตร์ของพุทธทาสภิกขุเพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา

ผังแสดงองค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- พุทธทาสภิกขุ. (2526). **อะไร คืออะไร**. กรุงเทพมหานคร:ธรรมทานมูลนิธิ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2528). **ใจความแห่งคริสต์ธรรมเท่าที่ชาวพุทธควรทราบ**. หนังสือชุดธรรมโฆษะ หมวดที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ธรรมทานมูลนิธิ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). **ปณิธาน 3 ประการของพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2542). **ภาษาคน ภาษาธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- วีระชาติ นิมอนงค์. (2552). **การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมบุญ บัญโท. (2553). **การศึกษาวิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร: สอนโลก-สอนธรรม.
- Eric Schmidt and Jared Cohen. (2557). **ดิจิทัลเปลี่ยนโลก**. แปลโดย สุทธิวิชญ์ แสงดาษดา. กรุงเทพมหานคร: โพสต์ พับลิชชิง 21.
- Jackson, Peter A. (1998). **Buddhadasa: A Buddhist Thinker for the Modern World**. Bangkok: The Siam Society.